

Η ΜΕΓΑΡΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΗ ΓΛΩΣΣΑ (1688-1835) ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΣΥΡΚΟΥ

Abstract

The study of the legal documents of the Megarian collection (1688-1835) gives one insights into the material and spiritual culture of Megara that was always a Greek-speaking area, although the surrounding area spoke Arvanitika. These documents provide one with crucial information on several aspects of social life, such as domestic relations, donations, transmission and distribution assets and the religious and economic life of Megara and capture the gradual changes with respect to the changing economic and social conditions of life. They are, therefore, a rare and scarce source for anyone interested in the examination of the history of Megara.

Η γλώσσα, εκτός από μέσο επικοινωνίας, αποτελεί εργαλείο νόησης και σκέψης, αστείρευτο πεδίο δημιουργίας και καθορίζει τη δυναμική των διαπροσωπικών σχέσεων γιατί εμπεριέχει στοιχεία ισχύος. Επειδή οι γλωσσικές ιδιαιτερότητες δεν είναι κοινωνικά ουδέτερες αλλά πάντοτε εμβαπτισμένες σε κοινωνικές αξίες, αποτελούν σημαντικό στοιχείο για την καταγραφή και κατανόηση κάθε πολιτισμού. Όπως κάθε αρχαιακή συλλογή έτσι και η μεγαρική αποτελεί τον καθρέφτη της κοινωνίας και μάς επιτρέπει να γνωρίσουμε τις λειτουργίες της γλώσσας, να ερμηνεύσουμε τις κοινωνικές συμπεριφορές και να αναλύσουμε τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της μεγαρικής κοινωνίας, όπως οικονομία, κοινωνική διαστρωμάτωση, έθιμα, αντιλήψεις, ιστορία του τόπου, καθημερινή ζωή, όλες αυτές τις δραστηριότητες που συνιστούν τον πνευματικό και υλικό πολιτισμό μιας κοινωνίας.

Το μεγαρικό ιδίωμα μελετήθηκε μέσα από πρωτογενείς πηγές. Έγγραφα κατατεθειμένα στο Ιστορικό Λεξικό της Ακαδημίας Αθηνών, συμβόλαια και προικοσύμφωνα από τα αρχεία των Συμβολαιογράφων Παρασκευής Μακρυγιάννη (αρχεία των: Ιωάννου Πανούση, Μελετίου Λουκά και Ιωάννου Μυριαγκόπουλου) και Θωμά Μπέη (αρχείο: Περίανδρου Φιλιπόπουλου), έγγραφα από τα Γενικά Αρχεία του Κράτους, από ιδιωτικά αρχεία Μεγαρέων καθώς και από συνεντεύξεις Μεγαρέων.

Τα έγγραφα αυτά μας αποκάλυψαν πολλές πτυχές του ντόπιου λαϊκού πολιτισμού που εν μέρει παραμένει άγνωστος μέχρι σήμερα. Έχει ενδιαφέρον να γνωρίσουμε πώς οι Μεγαρείς μέσα από τα μοιρολόγια (*μερολόγια*,) βίωναν το θάνατο, πώς ύμνησαν την αγάπη, ποιο ρόλο έπαιζαν οι κατάρες στη ζωή τους ή ποια ήταν η σχέση τους με τη θρησκεία.

Έγινε, λοιπόν, μια προσπάθεια καταγραφής του μεγαρικού ιδιώματος και ερμηνείας ενός μεγάλου μέρους των στοιχείων που συνθέτουν την κοινωνική ζωή των Μεγαρέων κατά τα τελευταία χρόνια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και τα πρώτα χρόνια της σύστασης του ελληνικού κράτους, επειδή η διάσωση του ιδιώματος, που έχει συναισθηματική αξία για τους ντόπιους, συντελεί στην ενίσχυση της ταυτότητάς μας σήμερα, που οι τοπικές κοινωνίες κινδυνεύουν να χάσουν την ιδιαιτερότητά τους και να αδρανοποιήσουν τους μηχανισμούς άμυνάς τους.

Στη σημερινή πραγματικότητα στις εθνικές γλώσσες έχει διεισδύσει το ξένο στοιχείο, άλλοτε ως αποτέλεσμα ιδεολογικής καταπίεσης -πολιτικής, εθνικιστικής, θρησκευτικής- και άλλοτε ως άμεση συνέπεια της οικονομικής και τεχνολογικής προόδου που αντικατοπτρίζει τη μορφή των σύγχρονων κοινωνιών. Η ευρύτατη

εκμάθηση και χρήση της αγγλικής γλώσσας σε παγκόσμια κλίμακα και ο ρόλος της ως *lingua franca*, γλώσσα επικοινωνίας, συντελεί στον εκούσιο παραγκωνισμό των λιγότερων διαδεδομένων γλωσσών και στην ταυτόχρονη με τη μητρική γλώσσα χρήση της. Η διάσωση, λοιπόν, των τοπικών γλωσσικών ιδιωμάτων και της γλωσσικής ποικιλομορφίας, η οποία συντέλεσε στην ενότητα της νέας ελληνικής γλώσσας¹, συμβάλλει στην διατήρηση των αξιών και του κοινωνικού πολιτισμού μας.

Το μεγαρικό γλωσσικό ιδίωμα

Το μεγαρικό ιδίωμα μοιάζει με αυτό της Κύμης, και των κωμοπόλεων της Ευβοίας, Αυλωνάρι και Κονίστρες, της Αίγινας και της Παλιάς Αθήνας.² Και τα τέσσερα αυτά ιδιώματα, που στις μέρες μας σχεδόν έχουν ξεχαστεί, αποτελούσαν ελληνόφωνες νησίδες μέσα σε μια περιοχή με αλβανόφωνο πληθυσμό.³ Ο Μανώλης Τριανταφυλλίδης υποστηρίζει ότι τα ιδιώματα αυτά είχαν μεγαλύτερη έκταση και συνοχή μεταξύ τους, πριν εγκατασταθούν οι Αλβανοί στην Αττικοβοιωτία, στα νησιά του Σαρωνικού και τη νότια Εύβοια, που περιτριγύρισαν τα Μέγαρα και την Αθήνα με ξενόφωνα χωριά.⁴

Τα Μέγαρα έμειναν 'πάντα μια μικρή ελληνόφωνη πολιτεία, όταν η γύρω περιοχή μιλούσε αρβανίτικα⁵. Οι Μεγαρείς, που ως γεωργοί ήταν συντηρητικότεροι, ποτέ δε μίλησαν τα αρβανίτικα, αν και περιβάλλονταν από περιοχές (Περαχώρα, Αγίους Θεοδώρους, Βίλια, Κρικκούκι, Μάνδρα, Ελευσίνα, Σαλαμίνα) στις οποίες μιλούσαν τα αρβανίτικα.⁶ Και άλλοι μελετητές, όπως ο Γ. Τσεβιάς⁷ και ο Αριστ. Κόλλιας⁸ συνηγορούν με την άποψη ότι οι Μεγαρείς δεν μιλούσαν τα αρβανίτικα.

Στην αρχαιότητα οι Μεγαρείς μιλούσαν τη δωρική διάλεκτο, ενώ στη νεώτερη εποχή το ιδίωμά τους έμεινε αρκετά 'συντηρητικό'. Έχει αρχαιοπρεπές φωνητικό σύστημα και πολλά αρχαϊστικά στοιχεία στη μορφολογία και το λεξιλόγιο.⁹ Οι Μεγαρείς είχαν συνεχή επικοινωνία με τους Αθηναίους, γεγονός που εξηγεί τα πολλά κοινά χαρακτηριστικά του μεγαρικού ιδιώματος με το ιδίωμα που μιλούσαν οι Αθηναίοι πριν η Αθήνα γίνει πρωτεύουσα του Ελληνικού κράτους.¹⁰ Αν και το αθηναϊκό ιδίωμα εξέλιπε με την πάροδο των χρόνων, εμείς γνωρίζουμε κάποια τοπωνύμια και αρκετές λέξεις από μελετητές, όπως ο Δημ. Καμπούρογλου, που διατυπώνει την άποψη ότι το μεγαρικό γλωσσικό ιδίωμα έχει πολλά κοινά με το Αθηναϊκό.¹¹

¹ Βλ. Χρηστίδης (2001: 10).

² Βλ. Χατζιδάκης (1915-1916: 2-7).

³ Βλ. Κοντοσόπουλος (2001: 84).

⁴ Βλ. Τριανταφυλλίδης (1938: 240-241).

⁵ Βλ. σημ. 3, σελ. 86.

⁶ Βλ. σημ. 2, σελ. 1.

⁷ Βλ. Τσεβιάς (1928: 136).

⁸ Βλ. Κόλλιας (1985: 133).

⁹ Βλ. σημ. 3, σελ. 86.

¹⁰ Βλ. σημ. 2.

¹¹ Βλ. Καμπούρογλου (1922: 437).

1. Τα μεγαρικά έγγραφα*

Από τις πρωτογενείς πηγές που μελετήθηκαν θα αναφερθούμε κυρίως στην κατηγορία των δικαιοπρακτικών εγγράφων που χρονολογούνται από το 1688¹² έως το 1835. Πρόκειται για ένα σημαντικό αριθμό εγγράφων τα οποία με κληρονομική διαδοχή πέρασαν από γενιά σε γενιά και έχουν για τους κατόχους τους την συναισθηματική αξία ενός κληρονομιαίου αντικειμένου. Τα έγγραφα αυτά είναι ποικίλου μεγέθους, τα περισσότερα μονόφυλλα, και φέρουν φθορές από την υγρασία, το πέρασμα του χρόνου και την κακομεταχείριση. Είναι γραμμένα από μισογραμματισμένους¹³ λαϊκούς, ιερείς ή παιδαγωγούς που αναλάμβαναν το ρόλο του νοταρίου.¹⁴ Η γραφή τους είναι συχνά απεριποίητη και άτεχνη και οι γραφείς των εγγράφων συγχέουν τα γράμματα, αντιμετωπίζουν χαρακτήρες και χρησιμοποιούν τύπους του τοπικού ιδιώματος.¹⁵ Ο τύπος σύνταξης του δικαιοπρακτικών αυτών εγγράφων μας οδηγεί στην στερεοβυζαντινή εποχή. Η χρονολόγησή τους γίνεται με το σύστημα από Χριστού γεννήσεως.

Τα έγγραφα αυτά, κυρίως αγοραπωλησίες χωραφιών, ελαιοδέντρων, πεύκων, δωρεές, προικοσύμφωνα και διανομές γης, προερχόμενα από δώδεκα οικογενειακά αρχεία και δύο μοναστήρια¹⁶, αποτελούν μια 'συλλογή' που εκτείνεται σε τρεις αιώνες. Μάς παρέχουν ενδιαφέρουσες πληροφορίες για τις συγκρούσεις μέσα στην οικογένεια και τα κίνητρά τους, για τους συμβιβασμούς, τις δωρεές, τη μεταβίβαση και διανομή της περιουσίας, τη προίκιση των παιδιών και τις ανάγκες ενός νέου σπιτικού. Όλα αυτά αποκαλύπτουν τις σχέσεις και τις εσωτερικές ρυθμίσεις που συγκροτούσαν το δίκτυο της συγγένειας αλλά και της κλειστής κοινότητας των Μεγάρων κατά τη χρονική στιγμή της καταγραφής. Παρουσιάζουν τις βαθμιαίες διαφοροποιήσεις των πρακτικών, όπως αντιστοιχούσαν στους μεταβαλλόμενους οικονομικούς και κοινωνικούς όρους ζωής¹⁷, για αυτό και αποτελούν σπάνια και δυσεύρετη πηγή της μεγαρικής ιστορίας.

Τα μεγαρικά έγγραφα κατά κανόνα, εκτός από τα προικοσύμφωνα, αρχίζουν με τη στερεότυπη φράση:

΄Διά της παρούσης ομολογίας και καλής αποδείξεως τήν σήμερον φανερόνω και ομολογώ εγώ ο υποκάτωθεν γεγραμμένος... πως με καλήν μου βούληση και θελήσεώς μου επουλησα΄ λόγω της αναφοράς στις λέξεις ομολογίας είναι γνωστά στην τοπική κοινωνία ως 'ομολογίες'. Άλλοτε αρχίζουν με τη φράση 'Με το παρόν γράμμα φανερόνωμε και ομολογούμε' ή 'Διά του παρόντος συμφωνητικού γράμματος δηλοποιούμε'. Στη συνέχεια παρουσιάζουν λεπτομερώς την υπόθεση και στο τέλος

*Διατηρείται η γραφή των εγγράφων στα τοπωνύμια, στα ονοματεπώνυμα και καθώς στα αποσπάσματα που έχουν συμπεριληφθεί.

¹² Το αρχαιότερο έγγραφο χρονολογείται στις 5.04.1688 και είναι ένα συμφωνητικό εργασιών για επισκευές σε μοναστήρι από το οικογενειακό αρχείο Κουλουριώτη.

¹³ Βλ. σημ. 4, σελ. 14.

¹⁴ Ο νοτάριος ήταν ο σημερινός συμβολαιογράφος με κάποιες επί πλέον αρμοδιότητες που τους ανέθεταν οι κατά τόπους άρχοντες των αυτοδιοικούμενων κοινοτήτων. Συνήθως ήταν εγγράμματοι που γνώριζαν την τυπολογία των εγγράφων και απήλυναν της εμπιστοσύνης του κοινού. Για το ρόλο των νοταρίων επίσης βλ. Τσελίκας (1986: 179, σημ. 39).

¹⁵ Βλ. Τσελίκας (2000: 12).

¹⁶ Τα έγγραφα που αφορούν τη ζωή των μοναστηριών Αγίου Ιωάννου Μακρινού (Φ. 57) και Αγίου Ιεροθέου ή Κυπαρίσσι (Φ. 56) προέρχονται από τα Γενικά Αρχεία του Κράτους.

¹⁷ Βλ. Σκαυδή (2008: 11).

αναφέρουν τις ρήτρες και τις εγγυήσεις για την εξασφάλιση των δικαιοπρακτούντων προσώπων μαζί με τις ιδιόχειρες υπογραφές των συντακτών και των μαρτύρων. Ως μάρτυρες στα συμβόλαια μάλλον προτιμούνταν αυτοί που γνώριζαν γράμματα ή οι μισογραμματισμένοι.

Στην πλειοψηφία των συμβολαίων τα δικαιοπρακτούντα πρόσωπα είναι οι άνδρες. Συναντάμε ελάχιστες γυναίκες, όπως τη Μαρία κόρη του Παναγιώτη Τζήκη που στις 25.11.1824 πουλάει το προικώο της χωράφι στον Πανάγο Καλοζούμη, τη Μαρίνα Κλήνη που στις 25.06. 1799 αφιερώνει στη Μονή Αγίου Ιεροθέου την περιουσία της κινητή και ακίνητη, την Ζαφείρα Τήπος, γυναίκα του Μήτρου Βασιλάκη, που δανείζεται την 1.10.1777 χάριν φιλίας για ένα χρόνο από τον Γιάννη Αυγερινό και τον Αργυρό Αμουράτη τρία γρόσια και τριάντα έξι παράδες.

Το κάθε έγγραφο έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον μια και είναι μοναδικό ως ιστορική πηγή και προσθέτει τα δικά του στοιχεία στη διαμόρφωση της κοινωνικής πραγματικότητας της εποχής του. Στην παρούσα μελέτη θα σχολιάσουμε τα έγγραφα εκείνα που είτε είναι σπανιότερα είτε παρουσιάζουν λόγω των λεπτομερειών τους ιδιαίτερο ενδιαφέρον.

2. Αγοραπωλησίες

Η προς πώληση περιουσία ήταν σχεδόν κατ' αποκλειστικότητα τα χωράφια και τα ελαιόδεντρα (*δεντρά*), γιατί η μεγαρική οικονομία ήταν καθαρά γεωργική¹⁸ τουλάχιστον κατά τους τελευταίους αιώνες της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Αν και τα Μέγαρα βρίσκονταν πολύ κοντά στη θάλασσα, ο φόβος των κάθε λογής πειρατικών επιδρομών¹⁹ περιόρισε τους Μεγαρείς στα στενά όρια της πόλης τους και στους δύο λόφους και τους αποθάρρυνε από την ενασχόλησή τους με την αλιεία ή το εμπόριο.

Από το πλήθος των πωλητηρίων της *'μεγαρικής συλλογής'* ενδιαφέρον παρουσιάζει το πωλητήριο χωραφιού (28.1.1787) όπου ο πωλητής, που έχει στην κατοχή του τέσσερα στρέμματα χωράφι (ρουμάνι= ακαλλιέργητο), το πουλάει στον Νικολό Παπαδημήτρη δινότάς του στο χέρι το συμβόλαιο ('και του δινό το ταπι ης τα χερηα του')²⁰ μέσω του παρευρισκόμενου Τούρκου αξιωματούχου Χασάν Αγάς Ζαμπήτι²¹. Επίσης στις 28.10.1740 οι κάτοικοι και οι προεστοί του Μαζιού, χωριού που βρίσκεται βορειοδυτικά των Μεγάρων, πούλησαν ένα χωράφι τους στο Μοναστήρι του Αγίου Ιωάννου του Μακρινού. Στις 21. 09. 1738 τα χρέη ανάγκασαν τη Μάρω, γυναίκα του Μήτρου Κόλια, μετά το θάνατο του συζύγου της να πουλήσει το χωράφι της στο Αλεποχώρι στο ίδιο Μοναστήρι.

Τα πωλητήρια των οικιών ή άλλων κτισμάτων είναι σπάνια. Ένα από αυτά είναι του Χακή Πανούση που στις 07.11.1820 πουλάει στον ανιψιό του το μερίδιό του από το σπίτι του για 25 γρόσια. Στις 24.09.1743 τα παιδιά του Θανάση Κόκαλη πουλάνε στη

¹⁸ Οι Άγγλοι περιηγητές που επισκέφτηκαν τα Μέγαρα επιβεβαιώνουν τον αγροτικό χαρακτήρα της μεγαρικής οικονομίας, βλ. Γκίνης (1987: 41, 50, 75).

¹⁹ Βλ. σημ. 18, σελ. 50, και 52.

²⁰ '1202 · Μεγαρα - :Ιουναριου 28²/Τιν σιμερον ηρθανε ο Νικολος του Παπαδημητρη οπου³ εχει ης την Κοκηναρεα τεσερα στρεματα χωρα⁴φι ρουμανη εγο ο Χασάν Αγάς Ζαμπήτις ο⁵που βρισκομαι την σιμερον ης τα Μεγαρα και να⁶ ηνε απιραχτος να μην εχι κανις εξουσια να τον⁷ εσπρωξι κατά το ταπι'.

²¹ Ζαμπήτις, ο: Τούρκος αξιωματούχος με διοικητικά καθήκοντα, αστυνομικός διευθυντής και βοηθός εφόρου βακουφίων, βλ. Γιαγκουλής (2003).

Μονή του Αγίου Ιεροθέου, αφού πήγαν στον ηγούμενο της Μονής παρακαλώντας ('με πολί παρακαλεσι') τον πατρογονικό τους μύλο για 35 γρόσια.

Τα πεύκα αποτελούσαν ιδιωτική περιουσία, όπως μαρτυρούν τα έγγραφα μας. Έτσι στις 7.03.1819 ο Παναγιώτης Αποστόλης πουλά τα πεύκα που είχε στην κατοχή του στην ευρύτερη περιοχή του Μαζίου για 40 γρόσια στο Νικολό Γκούμα.

Στα πλαίσια των αγοραπωλησιών εντάσσονται και οι ανταλλαγές. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η ανταλλαγή μιας οικίας με γάιδαρο. Τα ζώα, όπως σε κάθε αγροτική κοινωνία, αποτελούσαν σημαντικό βοηθό του ανθρώπου είτε για την καλλιέργεια του χωραφιού είτε για τη μεταφορά προϊόντων και ως εκ τούτου είχαν μεγάλη αξία για το κάτοχό τους. Έτσι θα δούμε στις 4.10.1816 το Θανάση Κιοκαλή να ανταλλάσσει με το Γιάννη Τζινούπη μια γαϊδούρα με την μπούρα²² για ένα στρέμμα χωράφι και τρία ελαιόδεντρα. Μια άλλη ενδιαφέρουσα ανταλλαγή οικίας με χωράφι που γίνεται στις 19.1.1820. (αρχείο Κουλουριώτη) επιβεβαιώνει τη μεγάλη αξία της γης σε μια εποχή που αποτελούσε την μοναδική πηγή εισοδήματος για τους κατοίκους μιας αγροτικής περιοχής. Επίσης ο Σπύρος Κομπής ανταλλάσσει με το Μήτρο Αυγουστή το χωράφι του για ένα σπίτι που βρισκόταν δίπλα στο δικό του. Μια ενδιαφέρουσα περίπτωση ανταλλαγής είναι αυτή του παπά Δημήτρη Μαρκάκη, που στις 25.02.1804 ανταλλάσσει με τον Σπυρίδωνα Πανδελαιό πέντε οργιές χωράφι έναντι τεσσάρων οργιών και πληρώνει επιπλέον είκοσι γρόσια. Αξίζει, επίσης, να αναφερθεί και η ανταλλαγή που έγινε στις 10.05.1766 κατά την οποία ο Παναγιώτης Πεναρδής ανταλλάσσει με τον Γιωργάκη Ωγερινό το παλιό του αλώνι με χωράφι.²³

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός της μεγάλης κατάτμησης της καλλιεργήσιμης γης στη μεγαρική κοινωνία. Συχνά γινόταν με τέτοιο τρόπο που άλλος κληρονόμος κληρονομούσε τη γη και άλλος τα ελαιόδεντρα. Έτσι είναι συχνό το φαινόμενο ελαιόδεντρα ενός ιδιοκτήτη να βρίσκονται σε ξένη ιδιοκτησία, όπως στην περίπτωση του Νικολού Παπαδημήτρη, που πουλάει στα παιδιά του Θανάση ένα ελαιόδεντρο (δεντρό) που βρίσκεται μέσα στο χωράφι τους. Ο Νικολός Παπαλαμπριανός, επίσης, πουλάει στις 10.02.1823 στα παιδιά του Θανάση ένα ελαιόδεντρο που βρίσκεται μέσα στο χωράφι τους.

3. Δάνεια

Η σύναψη δανείων ανάμεσα σε πολίτες, συγγενείς ή μη, αποτελούσε πάγια τακτική για την αντιμετώπιση των αναγκών, τακτικών, όπως καλλιέργεια της γης, ή εκτάκτων, όπως γάμων. Πρέπει να σημειωθεί ότι στα δάνεια της 'μεγαρικής συλλογής' δεν αναφέρονται τόκοι, όπως και σε πολλά παπυρικά έγγραφα του 5ου και 6ου μ.Χ. αιώνα, περιπτώσεις για τις οποίες ο P. Pestman²⁴ λέει ότι ίσως ο δανειστής στην πραγματικότητα είχε λάβει λιγότερα χρήματα από αυτά που ομολογεί ότι έλαβε και έτσι ο τόκος συμπεριλαμβανόταν στο αναγραφόμενο στο συμβόλαιο ποσό. Ο τόκος, το λεγόμενο και

²² Η μπούρα πρέπει να είναι το πουλάρι της γαϊδούρας, βλ. κώδικα Πούλου, αρ. 101, σελ. 128 – 'γαϊδούρα με το πουλάρι της'.

²³ 'Εγο ω Πα⁴ναγιότις Πεναρδης πό την σημερόν ηλάξα⁵ με τον Γιωργακι Ωγερινο κ(αι) του έ⁶δοσα: το αλόνη το παλέω, όπου έχο, κ(αι) / ⁷μου έδοκα στι <σ>τράτα όπου πάγι στιν Τρου⁸πα και στο χοραφι του Πεναρδι Γιόρ⁹γος, Πλαβλις ανατολικά και Βορδιδες¹⁰ δισικα, και στον Ωγε{βε}ρινο σινμλια¹¹ στις Αρφανιδες δισικα. Και εμης τα¹²διο μαιρη εχαριστιθηκαμε'.

²⁴ Βλ. Pestman (1971: 26).

‘διάφορο’, κατά κανόνα σε όλες τις εποχές ήταν 1 στα 10, και ίσως ήταν αυτονόητη η μη αναφορά του.²⁵ Στις 20.08.1819 ο Δημήτρης Σταυράκης δανείστηκε από τα παιδιά του Θανάση Καλοζούμη 416 γρόσια για οκτώ μήνες. Οι δυσκολίες που αντιμετώπιζαν οι μοναχοί της Μονής του Αγίου Ιεροθέου τους ανάγκασαν στις 15.04.1801 να συνάψουν δάνειο 50 ριαλίων διάρκειας 6 μηνών από τον Αναγνώστη Καλοζούμη. Την 1.10.1777 η Ζαφείρα Τήπος, γυναίκα του Μήτρου Βασιλάκη, δανείζεται χάριν φιλίας για ένα χρόνο από τον Γιάννη Αυγερινό και τον Αργυρό Αμουράτη τρία γρόσια και τριάντα έξι παράδες.

Για την αποπληρωμή του χρέους συχνά ο οφειλέτης πουλά στο δανειστή του μέρος της περιουσίας του. Έτσι 6.08.1817 ο Γιάννης Παπαλαζάρου πούλησε μέρος από το χωράφι του στο Θανάση Καλοζούμη λόγω του χρέους του προς αυτόν. Επίσης ο Αναγνώστης, ο πατέρας του Δημήτρη Σταυράκη, στις 2.07.1809 πιεζόμενος ασφυκτικά²⁶ από τον δανειστή του, Καλαμούτη, του πουλά, για να εξοφλήσει το χρέος του, δύο στρέμματα χωράφι και τρία ελαιόδεντρά του για εκατό ριάλια.

4. Θρησκεία και κοινωνία

Η θέση της θρησκείας στο βίο των ανθρώπων υπήρξε σε κάθε εποχή σημαντική. Σε περιόδους ιδιαίτερης δυσκολίας, όπως ήταν η Οθωμανική εποχή, ήταν ακόμα σημαντικότερη. Ο άνθρωπος αναζητούσε παρηγοριά και καταφύγιο στην ιεροσύνη ή το μοναχικό βίο. Για την είσοδό του όμως στο ιερατικό αξίωμα ήταν αναγκαίες οι αποδείξεις της αξιοσύνης του.²⁷ Έτσι ο κατά κόσμον Δημήτριος με τη συγκατάθεση του πνευματικού του πατέρα Δαμασκηνού εισέρχεται στην ιεροσύνη στις 13.08.1790.

Σε κάθε εποχή είναι συχνές οι αφιερώσεις ή οι δωρεές προς τα μοναστήρια συνήθως για τη σωτηρία της ψυχής των δωρητών. Μια τέτοια περίπτωση είναι και αυτή του γερό Μιχάλη Γαλάνη που στις 7.10.1765 δώρισε στη Μονή του Αγίου Ιεροθέου, Κυπαρίσσι, ‘για τη σωτηρία της ψυχής του και την άφεση των αμαρτιών του’, δύο χωράφια, το ένα, τέσσερα στρέμματα, με δέντρα άγρια και ήμερα βρισκόμενο στη θέση Τούτουλη και το άλλο, επτά στρέμματα, επίσης με άγρια και ήμερα δέντρα βρισκόμενο στη θέση Καμάρα. Στις 8.03.1741 οι προεστοί, μικροί και μεγάλοι, των Μεγάρων (‘προεστη μηκρι κ(αι) μεγάλλι του χώριου Μεγάρα’) δώρισαν στη Μονή του Αγίου Ιεροθέου μερικά χωράφια. Επίσης στις 13.01.1810 ο Γιάννης της κυρά Νένας αφιέρωσε το χωράφι που είχε στην Πήκα στη Μονή του Αγίου Ιεροθέου και στις 16.03.1792 ο Γιαννάκης Κούνος αφιέρωσε ένα μέρος του αμπελιού του στη Μονή του Αγίου Ιεροθέου. Για τη σωτηρία της ψυχής τους, όπως αναφέρουν, οι Μπεναρδήδες, οι

²⁵ Πρέπει να επισημάνουμε ότι πρόκειται για δάνειο μεταξύ ατόμων χωρίς εμπορικό χαρακτήρα. Το 10% μπορούσε να αυξηθεί σε 12% και 15% ανάλογα με τη ρευστότητα χρήματος κατά εποχή και περιοχή. Το 10% παρέμενε πάντως η βάση. Αναφέρουμε δύο παραδείγματα συμβάσεων με 10% τόκο η καταβολή του οποίου γινόταν μαζί με την αποπληρωμή του δανείου και όχι πριν: Δάνειο στην Αθήνα το 1832, βλ. Γεωργίου Α. Πετρόπουλου, Ο κώδιξ του νοταρίου Αθηνών Παναγή Πούλου, Αθήναι 1957, αρ. 793, σελ. 588 και Δάνειο στην Πάτρα 1836, βλ. Τσελίκας (2000) αρ. 255, σελ. 266.

²⁶ ‘με το να εχροσταγε⁷ ασπρα του Καλαμουτη χρεγι και⁸ με εσφηξε δηα το χρεγι του’.

²⁷ ‘και τὰ βάθη τῆς καρδίας αὐτοῦ ἀκριβῶς ἐρευνήσας μὴδὲν εὕρον/⁴ ἐναντῶ τὸ κολ(λ)εῖον²⁷ κατὰ τὴν ἐν Χ(ριστῶ) ἐξομολόγησιν· μαρτύρομεν/⁵ αὐτὸν ἄξιον ὄντα, καὶ τέλειον κατὰ τὴν ἡλικίαν ὡς ἀπαιτεῖ τῶν θεί/⁶ ων κανόνων ἢ ἀκριβεία· ὅθεν εἰς τὴν περι τούτου δῆλωσιν,⁷ ἔδωθη αὐτῶ ἢ παρούσα ἀποδείξις:- 1790: Αὐγούστου 13’.

Δημογλήδες, οι Νικοληζήδες, οι Πηλήληδες και ο Αναστάσης Βόρδος αφιερώνουν στην ίδια Μονή έξι ελαιόδεντρα. Μια άλλη ενδιαφέρουσα περίπτωση είναι αυτή της Μαρίνας Κλήνη που στις 25.06. 1799 αφιερώνει στην ίδια Μονή ένα σπίτι, μυγδαλιές, αχλαδιές και επτά δέντρα με το ανάλογο χωράφι καθώς και οικιακά σκεύη. Η δωρήτρια στο τέλος του εγγράφου καταριέται όποιον προσπαθήσει να καταπατήσει τα παραπάνω ακίνητα και δεν σεβαστεί την επιθυμία της. Στις 26.04.1736 ο Γιάννης Μπόρας, επειδή είναι τυφλός και ανίκανος να αυτοσυντηρηθεί, αφιερώνει, 'προσηλώνει', στο Μοναστήρι του Αγίου Ιωάννου Μακρινού όλα του τα υπάρχοντα, ζώα, εργαλεία, χωράφια, ελαιόδεντρα, αχλαδιές, πεύκα, σπίτι και αλώνι, με τον όρο να τον συντηρούν, όσο είναι εν ζωή, και να τον μνημονεύουν, όταν πεθάνει. Μια άλλη περίπτωση αφιέρωσης στο Μοναστήρι του Προδρόμου, Αγίου Ιωάννου Μακρινού, είναι αυτή του Γιώργου²⁸ που στις 21.02.1752 αφιερώνει στο εν λόγω Μοναστήρι όλη του την περιουσία, κινητή και ακίνητη, γιατί επέλεξε τη μονή αυτή για τόπο της μετάνοιάς του και έγινε καλόγερος. Δηλώνει δε ότι, αν πεθάνει, υπόχρεος να εξοφλήσει το χρέος του, τέσσερα ριάλια, προς τον μακάλη είναι ο ηγούμενος του μοναστηρίου. Μια ακόμα περίπτωση αφιέρωσης περιουσίας στο ίδιο Μοναστήρι είναι αυτή του Αναστάση Πούρα που γίνεται μοναχός και στις 29.04.1809 αφιερώνει τα 128 γίδια του με την προϋπόθεση να εξοφλήσει πρώτα τα χρέη του.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι δωρεές προς τους ιερείς, όπως αυτή του Μιχάλη Πανταζή προς τον παπά Δημήτρη Μαρκάκη. Ο δωρητής δωρίζει στον εν λόγω ιερέα ενάμιση στρέμμα χωράφι και ένα νέο ελαιόδεντρο (*αργουλαίο*) για να τον μνημονεύει 'ανιφέρνι' από την ημέρα του συμβολαίου και εξής. Επίσης στις 7.01.1792 ο Σταμάτης Τώσκουρης δωρίζει στον παπά Δημήτρη, κατά κόσμον Γιάννη Αυγερινό, δύο ελαιόδεντρα, το ένα για να τους μνημονεύει (προφανώς τον ίδιο και τη γυναίκα του) και το άλλο για να ένα σαρανταλείτουργο.²⁹

5. Γονικές παροχές

Η οικογενειακή περιουσία εκτός από την οικονομική στήριξη και ασφάλεια στα μέλη της οικογένειας συχνά αποτελούσε σοβαρή αιτία διενέξεων και προβλημάτων. Για αυτό ο πατέρας, ο διαχειριστής της περιουσίας, φρόντιζε να την μοιράσει στους απογόνους του με τέτοιο τρόπο, ώστε να εξασφαλίσει την αγάπη και την ενότητα της οικογένειας μετά το θάνατό του. Έτσι ο Θανάσης Πλαταράς στις 1.09.1810 μοιράζει με κλήρο 'σκάρφη' στις τέσσερις θυγατέρες του, Μαρδίκια, Καλομοίρα, Γαρεφαλιά και Φλωρού, τα σπίτια του³⁰, το λιατριβί (ελαιοτριβείο) και τον αχυρώνα δίνοντας την ευχή του αλλά

²⁸ Δεν αναφέρεται το επώνυμό του στο έγγραφο.

²⁹ 'τω ένα δια να μας ανιφέρνι τι ψη/7'χες και τω αλο δια ένα σαραταρι'

³⁰ Τα Μέγαρα στο τέλος του 18^{ου} αιώνα είχαν περίπου χίλια σπίτια από τα οποία τα εξακόσια κατοικούσαν και πολύ λίγα ήταν ευπρεπισμένα. Τα σπίτια των Μεγαρέων ήταν φτιαγμένα από φτηνά υλικά, με χαμηλές επίπεδες σκεπές και πολύ χαμηλές πόρτες για να μην μετατρέπουν τα σπίτια τους σε στάβλους οι Τούρκοι που χρησιμοποιούσαν τα Μέγαρα ως ενδιάμεσο σταθμό στο ταξίδι τους προς την Κόρινθο, βλ. σημ. 18, σελ. 64 και 71.

και ζητώντας να μην ζητήσει τίποτε η μία από την άλλη και να είναι αγαπημένες σύμφωνα με το χριστιανικό νόμο.³¹

6. Διαπροσωπικές σχέσεις

Όταν οι Έλληνες αδυνατούσαν να επιλύσουν τις μεταξύ τους διαφορές, για την διευθέτησή τους κατέφευγαν στον Τούρκο διοικητή 'ενδοξότατο Μπέη εφέντη' που έδρευε στην Κόρινθο. Στις 12.02.1786 η Λασκαρού, ο Βασίλης Αρφανός και ο Γιάννης Μπεναρδής, επειδή, όπως ομολογούν, 'μαλώνανε' μεταξύ τους, ζήτησαν την κρίση από τον 'ενδοξότατον Μπεκυρμπαϊ έφέντι και Νουριμπεϊ έφέντι', ο οποίος τους μοιράζει δίκαια την περιουσία και τους συμβιβάζει. Μάρτυρες στη διαιτησία αυτή αναφέρονται οι αγάδες που παραβρέθηκαν στην κρίση. Είναι ενδιαφέρον ότι οι ερίζοντες για την περιουσία προσφεύγουν στην κρίση του Τούρκου διοικητή και όχι στον οικείο μητροπολίτη που είχε επίσης αυτό το δικαίωμα.

Στις 30.11.1835 η Σταμάτα σύζυγος του Αναγνώστη Γκίνη, επίτροπος και κηδεμόνας της ανήλικης κόρης της, καλεί ενώπιον του Ειρηνοδικείου Μεγάρων τον αδελφό του αποθανόντος συζύγου της να επιστρέψει στην κόρη της, νόμιμη κληρονόμο, την περιουσία που ο εγκαλούμενος είχε οικειοποιηθεί. Στις 5.02.1828 με την πράξη που ονομάζεται 'μαρτυρικόν' η Φλωρού Νικολήνα παίρνει ως κληρονομικό δικαίωμα τα ρούχα της αποθανούσης θυγατέρας της.

Στις 30.08.1788 ο ψυχογιός του Γιάννη Αρφανού, Νικολός, με ευχαρίστηση³² παραιτείται από την πατρική του περιουσία, αφού έλαβε από τα αδέρφια του το αναλογούν σε εκείνον μερίδιο σε χωράφια, ελαιόδεντρα και σπίτια. Υπόσχεται δε ότι δεν θα εγείρει στο μέλλον καμία αξίωση επί της πατρικής περιουσίας· σε αντίθετη περίπτωση θα πληρώσει πενήντα γρόσια στον Οσμαΐδη, Τούρκο διοικητή που εδρεύει στην Κόρινθο, και θα τιμωρηθεί από τον Μπέη εφέντη.

7. Ο γάμος

Τα Μέγαρα αποτελούσαν πάντα μια μικρή ελληνόφωνη πολιτεία³³, μια νησίδα, γύρω από την οποία οι άλλες περιοχές μιλούσαν αρβανίτικα. Επιπλέον οι Μεγαρείς, που ήταν συντηρητικότεροι, ήταν οικονομικά αυτόνομοι, μια και η καλλιέργεια της γης τους απέδιδε αρκετό σιτάρι ακόμα και για να κάνουν εξαγωγές³⁴. Οι παραπάνω λόγοι συντέλεσαν στην εσωστρέφεια των Μεγαρέων που εκφράστηκε με πολλούς τρόπους αλλά κυρίως με τη σύναψη γάμων μόνο μέσα από την ίδια τους την κοινότητα/πόλη.

Το προικοσύμφωνο αποτελούσε το οριστικό συμβόλαιο μεταξύ των δύο μερών και συντασσόταν τις παραμονές του γάμου, συνήθως την Πέμπτη. Κατά την πρώτη συνάντηση των μελλονύμφων, όταν 'έδιναν λόγο', συντασσόταν ένα προσύμφωνο, που

³¹ 'τάδοσα με την ευχήν του ό πατέρας τους /¹⁵ κ(αι) να μην έχη καμία από δαύτες τίς σιχατέρες να γυ/¹⁶ ρέψη μία με την άλλην τίποτας ότι τους δίδη ό πατέρας τους /¹⁷ την καθήραν τους κατά τον χριστιανηκόν νόμον'.

³² ' και ευχαριστη<θη>κα με καλήν μου ψυχή και καρδιά/¹¹ και άπο την σήμερον είς το έξής να μην έχο ναν της έ/¹²πηρεάσο άπο τριχα είς βελόνη'.

³³ Βλ. σημ. 3, σελ. 86.

³⁴ Βλ. σημ. 18, σελ. 41.

ονομαζόταν *ξωφύλλι*³⁵, με την προίκα -κινητή και ακίνητη- που υποσχόταν ο πατέρας της νύφης στον γαμπρό. Το ξωφύλλι, ως προγαμιαίο συμφωνητικό, είχε την εγκυρότητα επίσημου συμβολαίου σε περιπτώσεις απώλειας του προικοσύμφωνου.

Τα προικοσύμφωνα κατά κανόνα αρχίζουν με τη στερεότυπη φράση: 'Εις το όνομα του πατρός και του Υιού και του Αγίου Πνεύματος της υπεβλογημένης ενδόξου Θεοποιήνης ημών Θεοτόκου και αει Παρθένου Μαρίας των Αγίων ενδόξων Θεοστέπτων βασιλέων και ισαποστόλων Κωνσταντίνου και Ελένης του Αγίου μεγαλομάρτυρος Προκοπίου και πάντων των Αγίων αμήν'. Στη συνέχεια ανέφεραν τα στοιχεία των μελλονύμφων και ακολουθούσε μια καταγραφή των πραγμάτων, με τη μορφή καταλόγου, που δίνονταν προίκα. Προτασσόταν η κινητή περιουσία, σκευή για τον εξοπλισμό του νοικοκυριού (τιγάνια, τυροτρίφτα, κουτάλες, τετζερές, πυροστιά, σουβλά), χαλιά και λευκά είδη (αντρομίδες, στρώσεις, παπλώματα, προσκεφαλάδες), ενδυμασίες για τη νύφη (ζιπούνια, μαντήλες της κεφαλής, μπόλιες, κοντοζίπουνα, φουστάνια) και το γαμπρό (αλλαξιά, πουκάμισα), κοσμήματα (σκουλαρίκια, δαχτυλίδια, γύρω του λαιμού, μερμπελούδες)³⁶, είδη αναγκαία για την καθημερινή τους ζωή (ταγάρια, σάκοι), ζώα (συνήθως γελάδα) και στο τέλος κατέγραφαν την ακίνητη περιουσία, χωράφια, ελαιόδεντρα, χαρουπιές και σπανιότατα αμπέλια ή σπίτια. Η υπογραφή των συμβαλλομένων δεν ήταν αναγκαία, ίσως λόγω της επικρατούσας αγραμματοσύνης αλλά μόνο του νοταρίου και των μαρτύρων. Τα προικοσύμφωνα μας επιβεβαιώνουν την καθαρά αγροτική μορφή της μεγαρικής κοινωνίας και καθρεφτίζουν την οικονομική κατάσταση της οικογένειας.

³⁵ Αναφορά στο ξωφύλλι γίνεται και σε άλλες πηγές: 'Την προικίζει η μήτηρ αυτής και ο υιός της Χρίστος κατά το ξωφύλλι, όπου έχει κάμει ο πατέρας ζώντας', Αθήνα, παλαιοτ. κώδιξ Π. Πούλου 82,3. 'Αι δε εμπειρότεροι περί τας από τα μικρά χαρτιά - η τριάρα, η τεσσάρα, η πεντάρα και η εξάρα - της τράπουλας λέγεται ξωφύλλα (η). Στην Πελοπόννησο ξωφύλλες (οι) λέγονται στο παιχνίδι 'σκαμπίλι' τα άνευ αξίας χαρτιά -δέκα, εννέα, οκτώ- όταν δεν είναι 'κόζι', 'ο καημένος όλο ξωφύλλες μου δίνει', Βλαστός (1933). Μια ενδιαφέρουσα άποψη για την ορθογραφία της λέξης ξωφύλλι εκφράστηκε από τον Αγαμέμνονα Τσελίκια που θεωρεί ότι πρέπει να γραφτεί ξωφήλι ή ξωφείλι, (δηλ. από τη λέξη εξώφληση) επειδή, όταν ο γαμπρός παρελάμβανε την προίκα, αντιστοιχούσε τα περιεχόμενα του προικοσύμφωνου με αυτά του ξωφηλίου και έτσι εξωφλείτο η προίκα. Εφόσον η προίκα είχε εξωφληθεί το ξωφήλι πλέον δεν είχε ιδιαίτερη αξία.

³⁵ Βλ. Σύρκου (2006: 95-96).

³⁵ Βλ. Χαραλαμπίκης (2001: 121).

³⁵ Βλ. Τζαβάρα (1986: 24).

³⁵ Βλ. Bourdieu (1972: 1105-1127) 'παράδοσεις προσεκαλούντο να δώσωσι τας σχετικές προς καταρτισμόν του ξωφυλλίου οδηγίας', Φουρίκης, (1978), 'Η εισοδεία των άνωθεν δέντρων και αμπελίου ν' αγροκόνται του γαμπρού για τα ρούχα όπου του λείπουν κατά το ξωφύλλι τους', Καμπούρογλου, *Μνημεία* (1891-1892). Στη Συληβρία της Θράκης ένα από τα μικρά χαρτιά - η τριάρα, η τεσσάρα, η πεντάρα και η εξάρα - της τράπουλας λέγεται ξωφύλλα (η). Στην Πελοπόννησο ξωφύλλες (οι) λέγονται στο παιχνίδι 'σκαμπίλι' τα άνευ αξίας χαρτιά -δέκα, εννέα, οκτώ- όταν δεν είναι 'κόζι', 'ο καημένος όλο ξωφύλλες μου δίνει', Βλαστός (1933). Μια ενδιαφέρουσα άποψη για την ορθογραφία της λέξης ξωφύλλι εκφράστηκε από τον Αγαμέμνονα Τσελίκια που θεωρεί ότι πρέπει να γραφτεί ξωφήλι ή ξωφείλι, (δηλ. από τη λέξη εξώφληση) επειδή, όταν ο γαμπρός παρελάμβανε την προίκα, αντιστοιχούσε τα περιεχόμενα του προικοσύμφωνου με αυτά του ξωφηλίου και έτσι εξωφλείτο η προίκα. Εφόσον η προίκα είχε εξωφληθεί το ξωφήλι πλέον δεν είχε ιδιαίτερη αξία.

³⁶ Βλ. Σύρκου (2006: 95-96).

8. Τοπωνύμια

Η μελέτη των τοπωνυμίων έχει μεγάλη σημασία για τη γλώσσα, την ιστορία και τον πολιτισμό ενός τόπου, γιατί τα τοπωνύμια αποτελούν ανεξίτηλες μαρτυρίες από τις οποίες προκύπτουν ποικίλα εθνολογικά, γλωσσικά, ιστορικά, κοινωνικά, λαογραφικά, ανθρωπολογικά και πολιτιστικά στοιχεία.³⁷

Η αγροτική μεγαρική κοινωνία εμφανίζει μια τέτοια συνοχή, που κατά κάποιο τρόπο μπορούμε να πούμε ότι λειτουργεί ως κλειστό σύστημα. Σε τέτοιες μικρές και κλειστές κοινωνίες *‘κοινωνίες πρόσωπο με πρόσωπο’* είναι οι σχέσεις συγγένειας, αγχιστείας, γειτονίας, κουμπιριάς, που ρυθμίζουν τις σχέσεις μεταξύ των ατόμων με κύρια αναφορά τον οικογενειακό δεσμό.³⁸ Τα Μέγαρα ανήκουν στις κοινωνίες που ο P. Bourdieu³⁹ ονομάζει *‘κοινωνίες με σχεδόν τέλεια διαγνωριμία (interconnaissance)*, όπου όλα τα άτομα είναι κύρια ονόματα και όλες οι καταστάσεις *‘κοινοί τόποι’*. Σε αυτές λοιπόν τις κοινωνίες δεν είναι μόνον όλα τα άτομα κύρια ονόματα, αλλά και όλοι οι τόποι.

Το πλούσιο τοπωνυμικό σύστημα των Μεγαρέων, κοινός τόπος⁴⁰, δηλαδή γνωστό σε όλους, φαίνεται ότι μπορεί να ενταχτεί κυρίως σε δύο κατηγορίες, στη φύση, που περιλαμβάνει το τοπίο και ό,τι βρίσκεται πάνω σε αυτό, και στον πολιτισμό, που περιλαμβάνει τα ανθρώπινα δημιουργήματα και τη θρησκευτική πίστη.

Περαιτέρω από εξακόσια τοπωνύμια της ευρύτερης αγροτικής περιοχής των Μεγάρων έχουν καταγραφεί.⁴¹ Οι Μεγαρείς ονόμαζαν τις περιοχές από τις οικογενειακές ιδιοκτησίες, *‘Βόρδου Δεντρά’*, *‘Γκέλη το Περιβόλι’*, από τις επαγγελματικές δραστηριότητες που λάμβαναν χώρα στη συγκεκριμένη περιοχή, *‘ο Μύλος’*, *‘Ντόμπρου το Καμίνι’*, από τη μορφολογία του εδάφους, *‘Πηλός’*, *‘Παλιό Χάμα’*, *‘Ένα Λιθάρι’*, *‘Τρούπια Σπηλέα’*, *‘Καμάρας το Ρέμα’* ή *‘Μεγάλο Ρέμα’*, *‘Σπηλιές Κουρμουλοί’*, *‘Πλακούρα Μπερδελή’*, *Κόκκινο λιθάρι*, *‘Σπηλιές’*, από τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της χλωρίδας, *‘Αρμύρες’*, από την ύπαρξη του νερού που ήταν σπάνιο στην άνυδρη μεγαρική γη, *‘Καταρράκτης’*, *‘Ρους’*, *‘Νεριτζίλαινά’*, ακόμα και από τα παρανόμια, *‘Ραπανούς Αραδαρές’*. Η επινοητικότητα των Μεγαρέων σε συνδυασμό με τις υπάρχουσες δοξασίες και αφηγήσεις δημιούργησε ενδιαφέροντα τοπωνύμια, όπως *‘της Αλεπούς το Δεντρό’*, *‘της Καλογριάς το Πήδημα’*, *‘Κουρούνας το Ρέμα’*, *‘Μαμής το Πάπλωμα’*, *‘Πισώστομος’*.

Η τοπωνυμική ονοματολογία εκφράζει τον τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι αντιλήφθηκαν και βίωσαν τις σχέσεις τους με τη φύση ή με το τοπίο, συγχρόνως όμως φέρει και τα ίχνη της ιστορικής και ανθρώπινης δραστηριότητας. Η κατονομασία ενός τόπου, η απόδοση σε αυτόν μιας ταυτότητας είναι ίσως ή πλέον εύγλωττη εκδήλωση με την οποία μια ομάδα ανθρώπων σηματοδοτεί τη μονιμότητά της σε μια περιοχή, η

³⁷ Βλ. Χαραλαμπίκης (2001: 121).

³⁸ Βλ. Τζαβάρα (1986: 24).

³⁹ Βλ. Bourdieu (1972: 1105-1127).

⁴⁰ Βλ. σημ. 38, σελ. 26.

⁴¹ Βλ. σημ. 36, σελ. 300-315

οποία είναι είτε ο τόπος επί του οποίου εκφράζεται η κυριαρχία της ομάδας είτε το στήριγμα που εξασφαλίζει διαχρονικά την ύπαρξη και την επιβίωσή της.⁴²

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να εκφράσω πρώτα στους συμπολίτες μου οι οποίοι μου εμπιστεύτηκαν τα οικογενειακά τους χειρόγραφα για να τα μελετήσουμε στο πλαίσιο αυτού του ερευνητικού προγράμματος και στη συνέχεια στο Ίδρυμα Λεβέντη και το Δήμο Μεγάρων που με την ευγενική τους χορηγία στήριξαν αυτή μας την προσπάθεια.

Βιβλιογραφία

- Βλαστός, Π. (1933). Συνώνυμα και συγγενικά. Τέχνες και σύνεργα. Ακαδημία Αθηνών, *Ιστορικόν Λεξικόν τῆς Νέας Ἑλληνικῆς τῆς τε κοινῆς ὁμιλουμένης καὶ τῶν ἰδιωμάτων* (σ. 415).
- Bourdieu, P. (1972). Les strategies matrimoniales dans le système de reproduction, *Annales*, 27.
- Γιακουλλής, Κ. (2003). *Οι τουρκικές λέξεις της κυπριακής διαλέκτου*, Λευκωσία: Βιβλιοθήκη Κυπρίων Λαϊκών Ποιητών, 63.
- Γκίνης, Σ. (1987). *Τα Μέγαρα 1676-1897*. Μέγαρα: Δήμος Μεγαρέων.
- Καμπούρογλου, Δ. (1922). *Αἱ παλαιαὶ Ἀθήναι*. Αθήνα.
- Καμπούρογλου, Δ. (1891-1892). *Μνημεία της Ιστορίας των Αθηνών*, τόμ. ΙΙΙ, Αθήνα.
- Κόλλιας, Α. (1985). *Αρβανίτες και η καταγωγή των Ελλήνων* (3η έκδοση). Αθήνα.
- Κοντοσόπουλος, Ν. (2001). *Διάλεκτοι και ιδιώματα της Νέας Ελληνικής* (3η έκδοση). Αθήνα: Γρηγόρη.
- Pestman, P. (1971). Loans bearing no interest?. *JJP* VI.
- Σκαυδής, Δ. (2008). *Τα χαρτιά μιας Ικαριώτικης οικογένειας (1625-1920)*. Αθήνα: Ινστιτούτο 'Αρέθας'.
- Σύρκου, Α. (2006). *Το Μεγαρικό Γλωσσικό Ιδίωμα: Λεξικογραφική μελέτη*. Αθήνα: Νήσος.
- Τζαβάρια, Ε. (1986). *Η ανθρωπολογία του χώρου, 'Η Έννοια του χώρου σε σχέση με την ανθρώπινη νόηση και πράξη'*. Συμπόσιο στο Γερμανικό Ινστιτούτο Γκαίτε (21-23 Μαΐου 1986).
- Tzavaras, H. (1979). Espace et edentate des lieux: la toponymie dans un village grec, *Aspects de l' Espace en Europe (etude interdisciplinaire)*. Alvarez Pereyre Fr. (Ed.), *SELAF*. Paris.
- Τσελίκας, Α. (2000). Τα δικαιοπρακτικά έγγραφα των μοναστηρίων Ομπλού, Χρυσοποδαρτίτισης, Αγίων Πάντων και Γηροκομείου Πατρών. *Δελτίο του Ιστορικού και Παλαιογραφικού Αρχείου του ΜΙΕΤ'*, τόμ. Θ'. Αθήνα: ΜΙΕΤ.
- Τσελίκας, Α. (1986). *Νικολάου Σπαρμιώτη, Νομικού Κορυφών, «Εγγραφον Ἐλευθερίας», 1391*, τόμ. Β'. Κέρκυρα.
- Τσελίκας, Α. (2000). *Ικαριακά έγγραφα*. Αθήνα: Πανικαριακή Αδελφότητα Αθηνών.
- Φουρικής, Π. (1978). Γάμος και γαμήλια σύμβολα εν Σαλαμίνι. *Λαογραφία*, Θ'.
- Χαραλαμπίδης, Χ. (2001). *Κρητολογικά Μελετήματα*. Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.
- Χατζιδάκης, Γ. (1915-1916). Περί τῆς Μεγαρικῆς διαλέκτου καὶ τῶν συγγενῶν αὐτῆς ἰδιωμάτων. *Επιστημονική Ἐπετηρίς Ἐθνικοῦ καὶ Καποδιστριακοῦ Πανεπιστημίου*, ΙΒ'. Αθήνα: Ἐθνικὸν καὶ Καποδιστριακὸν Πανεπιστήμιον.

⁴² Βλ. Τζαβάρια (1979: 184).

- Χρηστίδης, Α. (επιμ.) (2001). *Ιστορία της Ελληνικής Γλώσσας. Από τις αρχές ως την ύστερη αρχαιότητα*. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών [Ίδρυμα Μ. Τριανταφυλλίδη].
- Τριανταφυλλίδης, Μ. (1981 [1938]). *Νεοελληνική Γραμματική - Ιστορική Εισαγωγή*. Άπαντα τόμ. 3. (ανατύπωση). Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών [Ίδρυμα Μ. Τριανταφυλλίδη].
- Τσεβάς, Γ. (1928). *Η ιστορία των Θηβών και της Βοιωτίας από αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι σήμερα*, τόμ. Β'. Αθήνα.

Περίληψη

Με τη μελέτη των δικαιοπρακτικών εγγράφων της μεγαρικής συλλογής (1688-1835) κατανοούμε τον πνευματικό και υλικό πολιτισμό της μεγαρικής κοινωνίας, που ήταν πάντα μια ελληνόφωνη πολιτεία, όταν η γύρω περιοχή μιλούσε αρβανίτικα. Τα μεγαρικά έγγραφα παρέχουν σημαντικές πληροφορίες για τις ενδοοικογενειακές σχέσεις, τις δωρεές, τη μεταβίβαση και διανομή της περιουσίας, την προίκιση των παιδιών, τη θρησκευτική και οικονομική ζωή της κλειστής κοινότητας των Μεγάρων κατά τη χρονική στιγμή της καταγραφής και παρουσιάζουν τις βαθμιαίες διαφοροποιήσεις των πρακτικών, όπως αντιστοιχούσαν στους μεταβαλλόμενους οικονομικούς και κοινωνικούς όρους ζωής. Αποτελούν, λοιπόν, σπάνια και δυσεύρετη πηγή της μεγαρικής ιστορίας.

ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΣΥΡΚΟΥ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΑΤΡΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ
syrkou@upatras.gr